

ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΑΝΑΚΗΡΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΣΕΡΒΙΑΣ, ΑΛΒΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Ζωή Ι. Καραμήτρου

ΔρΝ – Δικηγόρος

Βοηθός Επιστήμονας στο «Συνήγορο του Πολίτη»

Η βήμα προς βήμα προσέγγιση των ιστορικών γεγονότων¹, αλλά και των συνθηκών που είχαν δημιουργηθεί σε κάθε μία από τις περιπτώσεις των εκκλησιών Ελλάδας, Σερβίας, Αλβανίας και Βουλγαρίας - και που η κάθε μία με διαφορετικό βέβαια τρόπο, αλλά με κοινό στόχο τον οποίο τελικά όλες πέτυχαν, οδηγήθηκαν δηλαδή στο “αυτοκέφαλο” - επιτρέπει τη συγκριτική καταγραφή των δεδομένων και τη συνολική αποτίμησή τους.

Είναι γεγονός ότι στην επιδίωξη και επίτευξη του αυτοκεφάλου ως συστήματος διοικητικής οργάνωσης από τους εκκλησιαστικούς ηγέτες και τα πληρώματα των εκκλησιών αυτών², παρατηρούμε στοιχεία κοινά, που συνέτρεχαν σε όλες τις περιπτώσεις, αλλά και κάποια διάφορα.

Τα κοινά στοιχεία συνοψίζονται στη βαθμιαία κτήση της εθνικής ταυτότητας που καλλιεργούσε το αντίστοιχο αίτημα για “εθνική” εκκλησία- και οδήγησε και στην ανάπτυξη της εθνικιστικής ιδεολογίας-, την κτήση επίσης σταδιακά ενός ζωτικού εθνικού χώρου, ιδίως με την αποδυνάμωση και διάσπαση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την σε κάποιο βαθμό, ανάλογα με την περίπτωση, επικράτηση ενός είδους αναρχίας στην εκκλησιαστική ζωή και, φυσικά, την ύπαρξη ισχυρών

1. Βλ. χαρακτηριστικά: *Αθ. Αγγελόπουλου*, Σύντομος ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας, Αθήναι 1967, *Δ. Γόνη*, Ιστορία της Εκκλησίας της Βουλγαρίας, Αθήναι 1995, *Γ.Ι. Κονιδάρη*, Εκκλησιαστική Ιστορία της Ελλάδος, Τόμος Β', εκδ. 2^η, εν Αθήναις 1970, Μητροπολίτου Κίτρους *Βαρνάβα Δ. [Τζωρτζάτου]*, Η αυτοκέφαλος Ορθόδοξος Εκκλησία της Αλβανίας και οι βασικοί θεσμοί διοικήσεως αυτής, εν Αθήναις 1975.

2. Βλ. *Γλαβίνα* Απ.Αθ., Η Ορθόδοξη Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Αλβανίας, εκδ. 2^η, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Έκδοση: Υπηρεσία Δημοσιευμάτων, Θεσσαλονίκη 1989, *Χ.Γ. Δημακοπούλου*, Νεώτερα στοιχεία περί της ανακηρύξεως της Ελληνικής Εκκλησίας ως Αυτοκεφάλου κατά το 1833, «Μνημοσύνη», Τόμος Δωδέκατος 1991-1993, εν Αθήναις 1995, *Djoko Slijepcevic*, Ιστορία της Σερβικής Ορθόδοξου Εκκλησίας, Περίληψις εκ της Σερβικής υπό *Ιωάννου Ταρνανίδου*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Τμήμα Σλαβικών Σπουδών, Σειρά Μεταφράσεων-Περίληψεων (τ. 36), Θεσσαλονίκη, Μάρτιος 1969.

προσωπικότητων που ανέλαβαν το βάρος της διεξαγωγής ενός επώδυνου αγώνα και τέλος τη σχέση της εκκλησίας με την όποιας μορφής κρατική εξουσία.

Τα διάφορα στοιχεία μπορούμε να τα διακρίνουμε μόνο κατά περίπτωση και εκτείνονται από τον μισελληνισμό των Βουλγάρων³ και την επάνοδο των μεταναστών, οι οποίοι κόμιζαν ιδέες και εμπειρίες ξένες προς το ορθόδοξο πνεύμα, όπως στην περίπτωση της Αλβανίας⁴, μέχρι την επίδραση του δυτικού πνεύματος⁵ στην περίπτωση της Εκκλησίας της Ελλάδας.

Ο πρώτος παράγων που έδρασε καταλυτικά στην εκκλησιαστική διοίκηση των χωρών αυτών, είναι η αφύπνιση της εθνικής συνείδησης από τους λαούς⁶, μιας συνείδησης τόσο ναρκωμένης από την μακρόχρονη υποδούλωση, που έμοιαζε πλέον νεκρή. Η πραγματικότητα όμως διέψευσε αυτή την εντύπωση. Ο επαναστατικός αγώνας των Ελλήνων ενάντια στους Τούρκους, οδήγησε προφανώς αλυσιδωτά και από μία - γιατί όχι- μιμητική διάθεση των όμορων λαών σε αντίστοιχες εξελίξεις. Η ανάγκη των λαών να αναγνωριστούν στο πλαίσιο της τότε παγκόσμιας κοινωνίας, ως ξεχωριστός ο κάθε ένας λαός, επέβαλε την επαναστατική συμπεριφορά τους. Δεν αρκούσε πλέον να είναι υπήκοοι και μάλλον υποτελείς μιας αυτοκρατορίας, η οποία μάλιστα, συν τω χρόνω, και υπό το βάρος της αλλοπρόσαλλης φυλετικής της σύνθεσης, έφθινε. Απαιτούσαν οι λαοί της βαλκανικής να είναι αυτό που ήταν πριν την τουρκική επέκταση, αυτό που γνώριζαν οι προηγούμενες γενιές, απαιτούσαν να βρουν την χώρα και την πίστη των προγόνων τους. Αυτή η διάθεση της επιστροφής στη γνησιότητα και την εθνική αλήθεια, μοιραία οδηγούσε στη διεκδίκηση και της εθνικής ταυτότητας, η οποία με τη σειρά της επεκτεινόταν και στο χώρο της Εκκλησίας.

Οι λαοί όπως ακριβώς είχαν πλέον την εθνική διάκριση και την επίγνωση της εθνικής θέσης τους, ήθελαν να αποκτήσουν και τη δική τους Εκκλησία. Μία εκ-

3. Γ.Ι. Κονιδάρη, Η άρσις του Βουλγαρικού Σχίσματος εν τω πλαισίου της καθολικής Ορθοδοξίας του Ελληνισμού, Έκδοσις Γ', Αθήναι 1971, σελ. 27.

4. Οι εξελίξεις στο θέμα της Αυτοκεφαλίας της Εκκλησίας της Αλβανίας δρομολογήθηκαν από τον Φαν Νόλι, μία έντονη και αμφισβητούμενη προσωπικότητα της εποχής ο οποίος με αντιποίηση του αξιώματος του Επισκόπου, κατόρθωσε να ηγηθεί των Αλβανών εθνικιστών και να προκαλέσει την αυτογνώμονα ανακήρυξη ως αυτοκέφαλης της Ορθόδοξης Αλβανικής Εκκλησίας.

5. Η πλέον ισχυρή ήταν η επίδραση των ιδεών του Κοραή επί της θέσεως της Εκκλησίας της Ελλάδος, οι οποίες εναργώς αποδίδονται στο έργο του «Αριστοτέλους πολιτικών τα σωζόμενα», Paris, 1821, σ. 120.

6. Βλ. σχετικά Γόνη ο.π. σελ. 55 επ., όπου περιγράφεται η δημιουργία του Β' Βουλγαρικού Κράτους και η αξίωση για σύσταση αυτοκέφαλης Εκκλησίας.

κλησία μη εξαρτώμενη από οποιαδήποτε άλλη, όπως και το έθνος πλέον δεν εξαρτιόταν από κανένα άλλο. Το ελεύθερο νέο κράτος διεκδικούσε και μία νέα, ελεύθερη από δεσμούς, περιορισμούς και ποδηγητήσεις εκκλησία. Με αυτό το σκεπτικό κοινό για όλους, άρχισαν οι διεκδικήσεις της κτήσης του αυτοκέφαλου, όχι πάντοτε ευθέως από το Πατριαρχείο που αποτελούσε τον κοινό συνδετικό κρίκο, αλλά με όποιο τρόπο το κάθε έθνος έκρινε σκόπιμο, ανάλογα με τη συγκυρία⁷.

Άμεσα συνδεδεμένη με την επανάκτηση της εθνικής ταυτότητας, ήταν και η εδαφική αποκατάσταση των χωρών, οι οποίες πλέον είχαν να επιδείξουν έναν εθνικό αποκλειστικό ζωτικό χώρο, εντός του οποίου μπορούσε να αναπτυχθεί μία αυτοτελής εκκλησία. Το επιχείρημα της υποτέλειας δεν ίσχυε πια, η εδαφική ανεξαρτησία ήταν γεγονός και η εδραίωση όλων αυτών θα ήταν ταχύτερη και ασφαλέστερη με την ύπαρξη παράλληλα και της “εθνικής” εκκλησίας.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι οι διεκδικήσεις αυτές δε συνδέονται με τη στάση του Πατριαρχείου⁸. Δεν έπραξε και δεν παρέλειψε κάτι το Οικουμενικό Πατριαρχείο, που να προκάλεσε το αίτημα της αυτοκεφαλίας. Ήταν το ρεύμα της εποχής τόσο ισχυρό, η αναγέννηση τόσο αναπάντεχη αλλά και βίαιη, ώστε θα ήταν αδύνατο, όπως σήμερα μπορεί να κριθεί, να αντιστραφεί η όλη κατάσταση.

Εξάλλου και οι διάφορες παραχωρήσεις, που κατά καιρούς και ανάλογα με τα υφιστάμενα αιτήματα, έκανε το Πατριαρχείο⁹, δεν μετέβαλλαν την εικόνα, διότι απλά, υπήρχε ένας συγκεκριμένος στόχος σε όλες τις περιπτώσεις, και αυτός ήταν η ανεξαρτητοποίηση με οποιοδήποτε κόστος. Για το λόγο αυτό παρατηρούμε ότι διαδικασίες διαλόγου, όπως στην περίπτωση της Εκκλησίας της Ελλάδας, διακό-

7. Η εξάντληση της προσπάθειας για σύννομη ανακήρυξη του αυτοκέφαλου οδήγησε στις αυθαιρεσίες που έλαβαν χώρα το 19^ο αιώνα στις εκκλησίες αυτές, χωρίς ωστόσο να μην γίνουν προσπάθειες εξομάλυνσης των διαταραγμένων με το Οικουμενικό Πατριαρχείο σχέσεων. Βλ. χαρακτηριστικά Πρωτοπρεσβυτέρου Γ. Δ. Μεταλληνού, *Ελλαδικού Αυτοκέφαλου Παραλειπόμενα*, Εκδόσεις Δόμος, Δεύτερη Έκδοση, Αθήνα 1989.

8. Άλλωστε την ορθόδοξη κοινότητα (μιλέτι), τη διοικούσε ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, που αποτελούσε και τον επίσημο συνομιλητή όλων των ορθοδόξων με την Υψηλή Πύλη. Βλ. *John A. Petropoulos, Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843)*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1985, σ. 33.

9. Ενδεικτικά μπορεί να αναφερθεί ότι κατά την Εθνοσυνέλευση, που κατόπιν αιτήματος του Οικουμενικού Πατριαρχείου επέτρεψε η Υψηλή Πύλη να συγκληθεί κατά το διάστημα Αυγούστου 1858-Φεβρουαρίου 1860, οι Βούλγαροι ζήτησαν να τους επιτραπεί η εκλογή Βούλγαρων Επισκόπων από κληρικολαϊκό σώμα, αίτημα που εν μέρει δεν έγινε δεκτό.

πηκαν, μικρές παραχωρήσεις κρίθηκαν αμελητέες και η προδιαγεγραμμένη πορεία συνεχίστηκε.

Όσον αφορά στο ζήτημα του κόστους είναι φανερό πως θεωρείτο έλασσον, δεν αξιολογείτο ως σημαντικό. Έτσι, ακόμη και η επιβολή σχίσματος όπως στην περίπτωση της Βουλγαρίας και η αποκοπή από το όλον της Εκκλησίας, αντιμετωπίστηκε μάλλον με θράσος και αλαζονεία, παρά με ταπείνωση και συγγνώμη. Τόση σιγουριά κυριαρχούσε στους κύκλους των πρωτοστατών των διεκδικήσεων για το δίκαιον του αιτήματος της αυτοκεφαλίας¹⁰.

Η πολύχρονη κατοχή των χωρών, στις οποίες εντάσσονταν οι αντίστοιχες Εκκλησίες, και μάλιστα κατοχή από αλλόθρησκους και δη Μουσουλμάνους, είχε οδηγήσει την εκκλησιαστική ζωή σε πραγματικό διοικητικό και ηθικό μαρασμό. Η αποδιοργάνωση, η έλλειψη σεβασμού, η καταρράκωση της παράδοσης, η στρεβλή εικόνα του ορθού που παρεδίδετο, όχι από πρόθεση αλλά από λάθος βίωση, από γενιά σε γενιά, έβρισκε τις εκκλησίες των απελευθερούμενων λαών σε κατάσταση τραγική¹¹.

Η εύκολη και πρώτη σκέψη λοιπόν, ήταν μοιραίο να είναι η απόκτηση μίας εκκλησίας “καινούργιας”, που να μη θυμίζει τίποτα από τα παλιά, να μη συνδέεται με οποιαδήποτε άλλη, ιδίως σε επίπεδο εξάρτησης και σχέσης ανώτερου προς κατώτερο, και βέβαια έτσι οργανωμένη να υπηρετεί τη νέα τάξη πραγμάτων. Η σφυρηλάτηση των αποδυναμωμένων, διερρηγμένων ή και εχθρικών κάποιες φορές σχέσεων με τη Μητέρα Εκκλησία, απαιτούσε κόπο, υποχωρήσεις, επανάκτηση των χαμένων σχέσεων εμπιστοσύνης, αποκοπή από τον εγωισμό που κυριαρχούσε. Όλα αυτά ήταν δύσκολα, επώδυνα, χρονοβόρα. Έτσι, επιλεγόταν ο ευθύς και άκοπος, αλλά μη εναρμονισμένος με την παράδοση της Εκκλησίας και την κανονική τάξη της, δρόμος της αυτόβουλης σύστασης μιας ανεξάρτητης Εκκλησίας.

Βεβαίως δεν μπορεί κανείς να ψέξει τους ήδη κουρασμένους λαούς για τη βια-

10. Παρά το γεγονός ότι η ανωμαλία στην εκκλησιαστική ζωή ήταν αναγνωρίσιμη από όλους, χρειάστηκε αντίστοιχα στην περίπτωση της Εκκλησίας της Ελλάδος το πρόσχημα της κηδείας του Έλληνα πολιτικού Ιάκωβου-Ρίζου Νερουλού, η άρση του Βουλγαρικού σχίσματος αποτέλεσε πεδίο άσκησης εξωτερικής πολιτικής εκ μέρους της Ρωσίας, στην περίπτωση της Αλβανίας η επικείμενη εκλογή στη θέση του Αρχιερέα του Αγαθάγγελου Τσάμπα, ο οποίος είχε καθαιρεθεί από το Πατριαρχείο προκάλεσε την αρχή της εξομάλυνσης των σχέσεων, ενώ στην περίπτωση της Σερβικής Εκκλησίας η επίτευξη εδαφικής ακεραιότητας προκάλεσε και την ανασύσταση της κατακερματισμένης Σερβικής Εκκλησίας.

11. Βλ. *Charles A. Frazee*, Ορθόδοξος Εκκλησία και Ελληνική Ανεξαρτησία 1821-1852, Εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1987, σελ. 101.

σύνη τους και την επιλογή του εύκολου δρόμου¹². Η αναρχία στην εκκλησιαστική ζωή όμως σήμαινε κάτι πολύ βαθύτερο, πολύ ουσιαστικότερο και πολύ διακριτό. Σήμαινε την απώλεια του ορθόδοξου φρονήματος, την απώλεια της ουσίας της πίστης, την απόκλιση σε δρόμους πνευματικά ολισθηρούς, όπως και η αυθαίρετη απόσπαση από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, σήμαινε την διάρρηξη του ιστορικού, και πνευματικού δεσμού μαζί του¹³.

Από την άλλη μεριά, το Πατριαρχείο ήταν σε θέση σε κάθε περίπτωση να αναγνωρίσει τα δικαιώματα που έπρεπε να δοθούν, να παραχωρηθούν, και αυτά που πραγματικά μπορούσαν να δοθούν, και δυστυχώς επιλέχθηκε ακόμη και η παραχώρηση αυτών που θα εκτόνωνε τις καταστάσεις και θα εξομάλυνε στο μέτρο του δυνατού τα πράγματα, να μη γίνει¹⁴. Ίσως ο Θρόνος βρισκόμενος σε έδαφος τουρκικό, φοβόταν την απώλεια των εδαφών, ίσως οι συνθήκες δεν τύγχαναν ορθής εκτίμησης, είναι δύσκολο όμως να δεχθεί κανείς την επιλογή της στενότητας πνεύματος και καρδιάς που επιδείχθηκε κάποιες φορές, ως συνειδητή αμυντική επιλογή^{15,16}.

Άλλος ένας σημαντικός παράγοντας της κτήσης της αυτοκεφαλίας από τις εκκλησίες που εξετάσαμε, ήταν και η ύπαρξη ισχυρών προσωπικοτήτων στις ηγετικές θέσεις. Σε όλες τις περιπτώσεις υπάρχει μία προσωπικότητα που υποκινεί το

12. Βλ. *Frazer*, όπ.π. σ. 145: «Μετά από έντεκα αιώνες ενότητας η Εκκλησία της Ελλάδος είχε κάνει το σοβαρότατο βήμα, μέσα σε λιγότερες από επτά ώρες, να αποκοπεί επίσημα από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως».

13. Βλ. χαρακτηριστικά: *Μεταλληνού*, όπ.π. σελ. 26 επ.

14. Πχ. στην περίπτωση της Βουλγαρικής Εκκλησίας: Η συγκληθείσα το Φεβρουάριο του 1861 Σύνοδος προέβη σε παραχωρήσεις οι οποίες απερρίφθησαν από τους φανατικούς Βουλγάρους και ακολούθησε υποβολή εκ μέρους τους στην Υψηλή Πύλη σχεδίου επίλυσης του ζητήματος, που με τη σειρά του κρίθηκε απαράδεκτο από τον τότε Πατριάρχη Ιωακείμ Β'. Βλ. σχ. *Γόνη*, σ.129-132.

15. Ως τέτοιου είδους επιλογή θα πρέπει να εκληφθεί και η επιβολή επιτιμίου στον Αλέξανδρο Υψηλάντη ως πρωτοστάτη της Ελληνικής Επανάστασης που αποτελούσε στην ουσία αποκήρυξη του όλου εγχειρήματος. Βλ. *Frazer*, όπ. π. σ. 47.

16. Βλ. *Τ. Κανδηλώρου* Ιστορία του Εθνομάρτυρος Γρηγορίου του Ε', Αθήναι, 1909. Υπάρχει η φήμη ότι ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε', όπως και οι λοιποί επίσκοποι μετανόησαν για την ενέργειά τους αυτή και την απαρνήθηκαν. Μία τέτοιου είδους αντίδραση θεωρείται ωστόσο απίθανη. Ο Πατριάρχης γνώριζε ακριβώς τι σήμαινε η ενέργειά του αυτή και είναι αδύνατο να έπραξε χωρίς να συνυπολογίσει τις επιπτώσεις. Ο βιογράφος του Πατριάρχη *Τ.Κανδηλώρος* σημειώνει για του λόγου το αληθές: «Ως αντιπρόσωπος του Χριστού ουδέποτε έπρεπε ο πατριάρχης να υπογράψει έγγραφο εις το οποίον δεν είστευεν. Αλλ' ως αρχηγός κινδυνεύοντος έθνους ώφειλε να στέρξει μέτρον, όπερ έστω και προσωρινώς έσωζε τους ανισχύρους και εμπειπιστευμένους αυτώ πληθυσμούς εκ της σφαγής».

όλο ζήτημα ή από προσωπική φιλοδοξία ή από τη βαθιά πίστη ότι μπορεί να δημιουργήσει τη δέουσα κατά τη γνώμη του εκκλησιαστική κατάσταση. Γεγονός παραμένει ότι άνδρες με γνώση και ισχυρή βούληση σε όλα τα κράτη κινήθηκαν στη διεκδίκηση της αυτοκεφαλίας¹⁷.

Τέλος, και ο παράγων κράτος με ισχυρή ή όχι και τόσο εξουσία, επέδρασε σε μεγάλο βαθμό στις κινήσεις για αυτοκέφαλη Εκκλησία. Τα κίνητρα για τέτοιου είδους στάση ήταν πολλά: μία ανεξάρτητη εκκλησία, δεν θα επηρεαζόταν εύκολα από εξωγενείς παράγοντες, θα ήταν πιο προσκολλημένη στο κράτος και γι' αυτό πιο ακίνδυνη. Αρωγός της πολιτείας στις κρίσιμες αποφάσεις της, πιο πειθήνια στις επιλογές του κράτους, ένας εταίρος της εξουσίας πιο ανώδυνος, από ότι θα ήταν αν βρισκόταν σε στενή σχέση με τον Οικουμενικό Θρόνο. Υπολόγιζαν εξάλλου οι πολιτικές εξουσίες ότι ακριβώς το Πατριαρχείο λειτουργούσε ως φερέφωνο της τουρκικής βούλησης, και γι' αυτό επιθυμούσαν την αποκοπή των τοπικών εκκλησιών.

Οι κρατικές εξουσίες επεδίωξαν ή και στήριξαν την απόκτηση της αυτοκεφαλίας των εκκλησιών, γιατί προσδοκούσαν επίσης οφέλη σε πολιτικό επίπεδο: μία εκκλησία σε θέση συμμάχου της πολιτείας αποτελούσε παράγοντα σταθερότητας αλλά μπορούσε και να επηρεάσει ευνοϊκά για την πολιτεία τους πιστούς.

Αν στα παραπάνω αναφερόμενα αναγνωρίζουμε τους κοινούς παρονομαστές στις κινήσεις των διαφόρων λαών για απόκτηση αυτοκέφαλης εκκλησίας, υπάρχουν και σημεία διάκρισης της δράσης που έχουν να κάνουν αποκλειστικά με τις συνθήκες που υφίσταντο σε κάθε χώρα.

Στην περίπτωση της Εκκλησίας της Ελλάδας, σημαντικότερο ρόλο έπαιξε ο Ελληνισμός της διασποράς, που έφερε τις ιδέες της Δύσης και θέλησε να τις επιβάλλει. Σύμφωνα με τις ιδέες αυτές η Εκκλησία όφειλε να είναι ανεξάρτητη ή και ήταν αυτοδίκαια ανεξάρτητη από τη στιγμή που λειτουργούσε μέσα σε ένα εθνικά απελεύθερο κράτος. Με μοχλό τον "εξευρωπαϊσμό" και τους βαθιά επηρεασμένους από τη Δύση λόγιους, η πλέον στενά δεμένη με το Πατριαρχείο Εκκλησία, η Ελληνική, βρέθηκε σε κατάσταση σχίσματος για δεκαεπτά ολόκληρα χρόνια βιώνοντας οδυνηρότατες συνέπειες, τόσο στον εσωτερικό της ιστό, καθώς αποδιοργα-

17. Βλ. *I.M. Κοινδάρη*, «Η γένεση του πολιτεύματος της Αυτοκεφαλίας της Εκκλησίας της Ελλάδος», Ένας νέος κόσμος γεννιέται, Η εικόνα του ελληνικού πολιτισμού στη γερμανική επιστήμη κατά τον 19^ο αιώνα, εκδ. Ακρόιτας σ. 207-222: Π.χ. Στην περίπτωση της Εκκλησίας της Ελλάδος αποδόθηκε ο ρόλος αυτός στον Αντιβασιλέα Maurer, αν και τα ιστορικά δεδομένα δεν φαίνεται να συνηγορούν στην απόδοση της αποκλειστικής ευθύνης σε αυτόν.

νώθηκε πλήρως, όσο και στην πνευματική της ζωή, αφού έχασε το σημείο αναφοράς της ενότητάς της.

Παράλληλα η βαυαρική Αντιβασιλεία με τις πολιτικές της επιδιώξεις και την προτεσταντική αντίληψη για την οργάνωση της Εκκλησίας έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην υπόθεση της αυτοκεφαλίας.

Στην περίπτωση της Σερβικής Εκκλησίας σημαντικότερη θέση κατέχει στις εξελίξεις ο πολιτειακός παράγων και ιδίως ο Στέφανος Δουσάν¹⁸. Σε μια αρκετά μεγάλη σε έκταση χώρα, θέλει ο ηγεμόνας να δει λειτουργούσα και μία μεγάλη και ανεξάρτητη Εκκλησία. Για το λόγο αυτό αδιαφορεί για τις παραχωρήσεις του Πατριαρχείου, χρησιμοποιεί τους ιεράρχες ως άλλοθι και άλλοτε, όταν δεν συμφωνούν μαζί του αντιπαρέρχεται τη γνώμη τους και επιτυγχάνει και αυτός την αυτόγνωση ανακήρυξη του αυτοκεφάλου.

Στην Αλβανία μία ισχυρή παράμετρος για την ανακήρυξη του αυτοκεφάλου είναι ο Θεοφάνης Νόλι¹⁹. Πολλά, αν όχι όλα ξεκινούν από την άκρατη φιλοδοξία του να αποκτήσει εξουσία, να γίνει σημαίνων κοινωνικός εταίρος, να ορίσει τις τύχες της Εκκλησίας, να αναδειχθεί. Αν λόγω της στάσης του αυτής δημιουργήθηκαν πλείστες όσες δυσάρεστες καταστάσεις, τον απασχόλησε λίγο. Το μείζον μάλλον, ήταν η προσωπική του καταξίωση μέσα από τον αγώνα του για αυτοκέφαλη εκκλησία.

Αλλά και ο μισελληνισμός που είχαν αναπτύξει οι Αλβανοί αποτέλεσε τον άλλο ισχυρό παράγοντα της προσπάθειάς τους να αυτονομηθούν εκκλησιαστικώς.

Έτσι στην περίπτωση της Βουλγαρίας, ένα ισχυρότατο κίνητρο για την απόκτηση “εθνικής” εκκλησίας ήταν ο μισελληνισμός που είχαν αναπτύξει. Οι Βούλγαροι είχαν αποκτήσει στενές σχέσεις με τους Έλληνες, κυρίως λόγω του ότι το Πατριαρχείο είχε αποστείλει Έλληνες κληρικούς για τις ποιμαντικές ανάγκες των Βουλγάρων πιστών. Η ανάξια του σχήματός τους στάση πολλών από τους κληρικούς αυτούς κάποιες φορές, αλλά κυρίως η χρήση σταυρικής της ελληνικής γλώσσας σε όλη την εκκλησιαστική ζωή έστρεψε τους Βουλγάρους εναντίον των Ελλήνων, και κατ’ επέκταση και εναντίον του Ελληνόφωνου Πατριαρχείου. Έτσι οι Βούλγαροι θέλησαν να αποκοπούν από οτιδήποτε ελληνικό: ένα από αυτά ήταν και η σχέση και εξάρτηση από τον Οικουμενικό Θρόνο.

Ο δρόμος για την κτήση του αυτοκεφάλου ήταν σε ικανό βαθμό κοινός για τις εκκλησίες που παρουσιάστηκαν. Ταραχώδης και οδυνηρός, οδήγησε σε προστριβές, αντιπαραθέσεις, σχίσματα και διαιρέσεις. Τα πράγματα ωστόσο με το πέρα-

18. Βλ. σχ. Αγγελόπουλου, ό.π.π.

19. Βλ. παρ. υποσ. 4.

σμα του χρόνου, την αλλαγή των συνθηκών και την αμοιβαία διαλλακτικότητα αποκαταστάθηκαν.

Δεν θα μπορούσε με περισσότερη εμμονή στην τήρηση της κανονικότητας να επιτευχθεί άραγε το ίδιο αποτέλεσμα; Η γνώμη μου είναι πως όχι. Όλα όσα διαδραματίστηκαν για την κτήση της αυτοκεφαλίας από τις εκκλησίες αυτές, δεν αποτελούσαν φυσικά αναγκαιότητα η οποία έπρεπε να τηρηθεί.

Δεν πιστεύω όμως ότι ένας τοκετός μπορεί να είναι ανώδυνος. Το καινούριο γεννιέται πάντα με δυσκολία, όπως αποδείχθηκε και στις περιπτώσεις κτήσης του αυτοκεφάλου από τις εκκλησίες που παρουσιάστηκαν.

